

Valeriu Șotropa: „Districtul grăniceresc năsăudean...“

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975

IRONIM MARȚIAN

Apărută la Editura Dacia în 1975, lucrarea distinsului cercetător Valeriu Șotropa, privind **DISTRICTUL GRĂNICERESC NĂSAUDEAN** și locul său în lupta pentru progres social și libertate națională a românilor din Transilvania se înscrie pe deplin în contextul cerințelor partidului nostru de a studia istoria în lumina concepției dialecticii materialist-științifice. În expunerea prezentată de tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU** la Congresul educației politice și al culturii socialiste se sublinia cu claritate că : „... cunoașterea istoriei proprii constituie un factor important al dezvoltării conștiinței de sine a poporului, al cunoașterii a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluționar în trecutul său, precum și a ceea ce a fost retrograd și trebuie combătut“.

Monografia oferă cititorului posibilitatea formării unei imagini reale asupra vieții și luptei românilor din vechiul district grăniceresc năsăudean desășurate timp de aproape nouă decenii de existență. Trebuie să remarcăm din capul locului vasta bibliografie folosită, competența cunoaștere de către autor a multiplelor aspecte legate de activitatea și rolul regimentului II de grăniceri, reușind în mod strălucit să închege un material documentar merit să înfățișeze tabloul evenimentelor petrecute în această parte, de nord-est, a Transilvaniei, aflată sub stăpânire habsburgică.

Intemeiat în anul 1762 din ordinul împărătesei Maria Tereza și întregit de Iosif al II-lea, regimentul II năsăudean se constituie ca o verigă și ultima în lanțul ce pornea de la Adriatica urmărind granița de sud-est a conglomeratului de țări aflate sub dominația Austriei.

Cauza militarizării celor 44 de comune sînt tratate pe larg, evidențindu-se în mod deosebit cele de natură politico-economică, demografică, fiscală, sanitară, pe lîngă cele militare propriu-zise. Astfel, Curtea din Viena era interesată în închegarea unei unități teritorial-administrative cu caracter militar pentru asigurarea stabilității imperiului frămîntat de multiple contradicții interne, întărindu-se în același timp forța militară a statului feudal; acțiune pe cît de utilă pe atît de economică dacă se are în vedere „autofinanțarea” acestei unități de graniță. De fapt, ideea organizării unei asemenea armate de graniță în vederea îndeplinirii funcțiilor interne și externe ale statului, prin care ostașilor, în schimbul serviciilor militare li se atribuiau loturi de pămînt spre folosință, s-a născut în orînduirea sclavagistă (Babilon, Egipt, Imperiul roman), fiind continuată în feudalism.

Operațiunea de militarizare a coincis cu aspirațiile și interesele elementului autohton, locuitorii satelor așezate pe cele trei văi urmînd să devină cu adevărat liberi, deziderat înscris încă din anul 1475 într-un document emis de regele Matei Corvin, dar care, timp de trei secole, a generat neînțelegeri cu magistratul bisrițean. Nici militarizarea, pentru început, n-a reușit să consfințească drepturile grănicerilor români, aceștia continuînd să fie considerați iobagi. În atare condiții se manifestă din partea locuitorilor o atitudine de opunere militarizării la care se adaugă frecvențele emigrări peste munți, în Moldova. Nemulțumirile culminează cu revolta din mai 1763 de lîngă Salva, în fruntea căreia se ridică centenarul Tănase Tudoran. Deși înfrîntă, revolta a însemnat accelerarea clarificării situației grănicerilor, astfel că în martie 1764 Maria Tereza eliberează un document prin care decretează că „... atît acei locuitori cît și descendenții lor, din orice supușenie, să fie priviți ca liberi și investiți cu toate prerogativele și imunitățile acestora”.

Militarizarea a fost concepută și ca un mijloc de anihilare a întrepătrunderii populației de aceeași limbă și unitate etnică, în urma emigrărilor și imigrărilor de pe un versant pe altul al Carpaților, ceea ce ar fi constituit o „forță centrifugă” în raport cu tendința de centralizare a statului habsburgic. Dorința Curții din Viena de a răspîndi influența catolicismului în rîndul maselor românești, combătîndu-se astfel calvinismul maghiar, precum și tendința de a slăbi poziția nobilimii transilvănene și-au găsit minunat rezolvarea în crearea regimentelor românești de graniță care trebuiau să joace un rol important în păstrarea coeziunii imperiului. În același timp se urmărea, ca expresie a politicii economico-financiare și sanitare a statului habsburgic, împiedicarea pătrunderii clandestine a mărfurilor în imperiu, dînd posibilitatea exercitării controlului din partea fiscului odată cu împiedicarea răspîndirii unor boli contagioase aduse din Orientul mijlociu. În ultimă instanță, Imperiul habsburgic avea nevoie de o forță militară disponibilă în vederea întăririi poziției sale pe plan extern. Se cuvine

să menționăm aici faptele de arme ale grănicerilor năsăudeni : lupta de la Troppau din 1779 cu prusienii, apărarea Branului împotriva turcilor din 1789 în cadrul războiului ruso-austro-turc, participarea alături de trupele regimentului I, de la Orlat, la campaniile Austriei împotriva lui Napoleon Bonaparte începând de la 1793 (luptele de la Piave și Arcole din 1796 și de la Rivoli din 1797). Lupta lor însă, desfășurată sub steaguri imperiale, n-a constituit o cauză proprie ci a însemnat în primul rând un interes străin. În-săși emblema regimentului II conținea inscripția *Virtus romana rediviva* (Virtutea romană reînviată) prin care nu numai că se preciza originea grănicerilor, dar se și preconiza ca prin faptele lor de arme să se dovedească a fi demni urmași ai romanilor, renăs-cînd astfel eroismul acestora. Aspectul evidențiat însemna o încadrare fericită în spiritul general transilvănean din care s-a născut doctrina latinistă a Școlii Ardelene.

Situația grănicerilor de oameni liberi a fost rîvnită de răscu-lații lui Horea ; un pretext pentru pornirea răscoalei a fost tocmai împiedicarea de către feudali a țăranilor iobagi de a deveni mili-tari grăniceri. Pe de altă parte, districtul năsăudean „a fost un loc de refugiu pentru cei prizoniți și împilați“. Printre aceștia se află și strămoșii poetului George Coșbuc, care, pe la începutul secolu-lui al XVII-lea fug de pe o moșie grofească situată pe valea Ilișua (aceeași vale pe care se va naște Liviu Rebreanu) și se stabilesc la Hordou, împreună cu alți iobagi fugiți. Procesul intentat fugari-lor, cu mijlocirea magistratului bistrițean, se încheie odată cu mi-litarizarea.

Excelent specialist în istoria dreptului românesc, Valeriu Șo-tropa ne înfățișează complexul mecanism al funcționării regimen-tului II de graniță sub toate aspectele : militar, administrativ, juri-dic, cultural, prin prisma Regulamentului regimentelor de graniță românești din Transilvania, adoptat de Maria Tereza în noiembrie 1766.

Aflîndu-ne în perioada destrămării feudalismului, aplicarea în politica de stat a ideilor iluministe a izvorît din tendința absolutis-mului habsburgic de a adapta statul feudal noii dezvoltări a bazei social-economice ce avea loc pe fondul apariției germenilor orînduirii capitaliste, de a pune în concordanță suprasctructura cu dezvoltarea relațiilor de producție, în suprastructură intrînd și or-ganizarea militară, care se cerea reasezată pe baze noi. În atare condiții chiar dacă nivelul de viață al populației militarizate era superior față de cel al iobagilor din comitatele nobiliare transil-vănene, nemulțumirile privitoare la organizarea și administrarea districtului grăniceresc năsăudean erau inerente. Dintre acestea vom aminti pe acelea care, datorită dezvoltării conștiinței națio-nale și a celei de clasă, datorită adîncirii sentimentului de libertate, au ridicat grănicerimea năsăudeană la luptă, ca parte integrantă a luptei românilor transilvăneni împotriva feudalismului. Urmînd calea deschisă încă de Inochentie Micu, în fruntea luptei grănice-

rilor născuți din 1790—1792 se afla vicarul Ioan Para care, prin activitatea sa, susține apărarea drepturilor grănicerilor dar și pe cele ale națiunii române din Transilvania înscrise în **Supplex Libellus Valachorum**, însă caracterul limitat al acțiunilor revendicative a făcut ca acestea să fie susținute cu și mai multă tărie cu ocazia evenimentelor de la 1848.

După participarea grănicerilor la Adunarea de la Blaj din mai 1848 printr-o delegație condusă de Macedon Pop, ecoul revendicărilor înscrise în programul revoluției a trezit un viu interes în conștiința tuturor grănicerilor, datorită faptului că ele formau expresia aspirațiilor românilor din Transilvania, confereau noi dimensiuni luptei împotriva oprimirii feudale. Astfel, în urma adunărilor locale ulterioare celei de la Blaj, grănicerii și-au formulat cu claritate năzuințele de ordin național-politic, social-economic, administrativ și cultural : participarea la viața politică a provinciei și la conducerea generală a statului prin trimiterea a doi reprezentanți în Dieta transilvană, conservarea naționalității și limbii, introducerea limbii române ca limbă de serviciu în regiment în cazul în care s-ar fi procedat la fel cu regimentele de alte naționalități, formularea petițiilor și elaborarea constituției în limba română, apoi, recunoașterea condiției de liberi, limitarea obligațiilor față de ofițerii regimentului la cele oficiale, garantarea liberei dispoziții asupra pământului și a dreptului de transmitere în folosul exclusiv al grănicerilor, averile să fie administrate de grăniceri, munții, pădurile și pășunile să rămână proprietate comună, apoi, asigurarea dezvoltării culturale, în special a învățământului.

În monografie, autorul reușește să scoată în relief, cu maximă intensitate, caracterul progresist al revendicărilor grănicerești, care constituiau un aport important la ansamblul revendicărilor revoluției burghezo-democratice din Transilvania. Protestele împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria fără asentimentului populației majoritare, recunoașterea românilor ca națiune de sine stătătoare în principat, în condiții de egalitate și beneficiind de drepturi și îndatoriri egale cu celelalte națiuni, sînt tot atîtea mărturii privind concordanța revendicărilor locale cu cele transilvănene.

Așadar, pe de-o parte, regimul feudal al graniței militare avea să fie o puternică frînă în calea dezvoltării proprietății capitaliste ca urmare a noilor realități sociale, iobăgia fiind desființată și terenurile intrînd în proprietatea foștilor iobagi, iar pe de altă parte, organizarea militară ca parte integrantă a suprastructurii trebuia reanalizată, cu atît mai mult cu cît a dispărut și rațiunea militarizării graniței sudice odată cu regresul puterii otomane. Adăugîndu-se și faptul că regimentele de graniță transilvănene, luate în ansamblu, erau eterogene, naționalitățile componente avînd tendințe centrifuge față de Austria, acestea manifestîndu-se mai pregnant în timpul revoluției de la 1848, s-a trecut la desființarea lor.

În urma desființării regimentului grăniceresc născuțean, la 1851, foștii grăniceri deveneau țărani liberi proprietari ai feudelor

militare, fondurile grănicerești : de mondire (stipendii), școlare comunale și de provente (scolastic) intrînd, de asemenea, în posesia comunelor grănicerești, acesta din urmă, grație unei intense lupte desfășurate timp de mai mulți ani, a fost retras pe drept fiscului. Aceste fonduri, în perioada următoare graniței, au fost destinate acordării de burse (stipendii) celor mai merituoși descendenți ai grănicerilor ce urmau școli înalte, susținerii școlilor primare comunale, completării și susținerii rețelei de institute de învățămînt, deci au fost puse în slujba ridicării culturale a cetățenilor. Astfel, în perioada „Districtului românesc autonom al Năsăudului“ (1861—1876) ca realizări de seamă, pe lîngă cele de ordin economic, cele de ordin cultural se cuvine a fi așezate la loc de frunte. Viața intelectuală, oglindită în dezvoltarea rețelei de învățămînt cu cel mai important produs al său — liceul din Năsăud, înființat în oct. 1863 — și în afirmarea „unor creatori de valoare națională în domeniul culturii române“ — George Coșbuc și Liviu Rebreanu — constituie puternica mîndrie ce va străbate pînă în zilele noastre și mai departe.

„Cultul lui Marte, care existase aproape un secol în această parte a faimoasei Transilvanii, se înlocui cu cultul Minervei. Precum mai înainte. . . ieșiau din acest teritoriu mîndri luptători. . . pe toate cîmpurile de bătălie ale Europei, astfel și după desființarea graniței lupta nu se întrerupe, dară lupta de aci înainte trece pe cîmpul cultivării intelectuale. . .“¹ pentru că „Ne trebuie lumină, mai multă lumină. . . căci un popor fără lumină nu numai că nu-și știe cîștiga mijloacele spre a sta în cumpănă cu alte popoare dar el însuși sieși, prin neștiință, își cauzează daune“.²

„Realizările din trecut. . . constituie o garanție în sensul că năsăudenii doresc să contribuie și vor continua să participe din ce în ce mai întens și cu rezultate tot mai spornice la munca întregului popor în opera de desăvîrșire a construirii socialismului“.

Am scris aceste rînduri de pe poziția cititorului dornic să cunoască trecutul glorios al poporului nostru, cu sentimentul că lucrarea lui V. Șotropa va constitui un nou prilej de mîndrie patriotică pentru cei ce ne tragem din „grănicerii“ de altădată și deopotrivă, pentru toți românii.

1. Dr. C. Moisil, „Scopul studiului gimnazial“ în Programa a cincea a gimnaziului, Bistrița 1847.

2. Nestor Simon, „Pămînt, patrie, român“, 1886; Arhivele statului Năsăud.